

УДК 37.013.83

ІРИНА ЛИТОВЧЕНКО

Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

АНДРАГОГІЧНА ПІДГОТОВКА ПЕДАГОГІЧНОГО ПЕРСОНАЛУ ДО НАВЧАННЯ ДОРΟΣЛИХ: АМЕРИКАНСЬКИЙ ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

У статті проаналізовано можливості використання інноваційних ідей американського досвіду щодо підготовки педагогічного персоналу до навчання дорослих; акцентується увага на педагогічних ідеях американського андрагога М. Ноулза щодо андрагогічної підготовки педагогів для дорослих.

***Ключові слова:** андрагогічна підготовка, фасилітатор, андрагог, М. Ноулз, дорослий учень, технології навчання дорослих*

Вступ. Активні зміни в соціальному та економічному житті нашої держави зумовлюють посилення ролі освіти дорослих як провідного чинника суспільного прогресу. Традиційні підходи до навчання дорослих вимагають кардинального перегляду, а отже виникає потреба в запровадженні спеціальної підготовки педагогічного персоналу для сфери освіти дорослих в Україні. З огляду на це набуває актуальності вивчення педагогічної спадщини видатного американського науковця, засновника науки про навчання дорослих, андрагогіки, Малколма Ноулза (Malcolm Knowles) та можливостей використання його ідей в організації андрагогічної підготовки педагогічного персоналу до навчання дорослих в Україні.

Аналіз досліджень і публікацій. Дослідженням різних аспектів підготовки педагогічного персоналу для сфери освіти дорослих займалися такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як Н. Бідюк, С. Брукфілд, У. Галленбек, Є. Григор'єва, М. Громкова, Г. Дженсен, С. Змейов, С. Імел, О. Кукуєв, Ю. Кулюткін, Д. МакКерон, Г. Мітіна, О. Огієнко, С. Сисоєва, С. Хоул, О. Чугай та ін. Проте проблема андрагогічної підготовки викладачів для вітчизняної системи вищої освіти досліджена недостатньо. З огляду на це, метою нашого дослідження є аналіз можливостей використання інноваційних ідей американського досвіду щодо підготовки педагогічного персоналу до навчання дорослих в Україні.

Виклад основного матеріалу статті. Наприкінці ХХ – на початку ХХІ ст. в Україні здійснено низку важливих кроків на шляху розвитку освіти дорослих як важливої й перспективної галузі освіти. Важливу роль у її розбудові відіграють наукові пошуки вчених, які доводять ефективність застосування андрагогічних засад навчання в системі освіти дорослих та вищих навчальних закладах нашої країни. Останніми десятиліттями, коли інтеграція та інтернаціоналізація стають наріжним каменем усіх трансформацій у галузі освіти, особливо актуальним у модернізації системи освіти дорослих в Україні, на нашу думку, є використання ідей видатного педагога, засновника андрагогіки М. Ноулза.

Практична значимість ідей М. Ноулза зумовлює необхідність їхнього подальшого розвитку. Так, обґрунтованим ним положенням про суб'єктні позиції дорослих в організації та реалізації навчання знаходять відображення у сформульованих Майєю Громковою основних закономірностях освітнього процесу,

які, на нашу думку, важливо враховувати в роботі з дорослими в нашій країні. До таких закономірностей належать:

- особиста зацікавленість студента в освітній послугі, розуміння власної проблеми, яку можна вирішити в освітньому процесі;
- реальність очікувань від участі в навчальному процесі, їх коректування в процесі самовизначення, а також позитивне налаштування на діяльність;
- шанобливі стосунки, взаємодія в моделі діалогу та партнерства, навчання дії в організаційно-діяльнісному режимі, залучення до навчальної діяльності емоцій, інтелекту, волі;
- робота в групах – моделювання реальних подій у командах, тренінг у вирішенні конфліктів, досягнення взаєморозуміння;
- усвідомлення учнем особистої відповідальності за результат (самооцінка), усвідомлення можливостей використання результату на практиці [2, с. 25 – 26].

З огляду на це, важливого значення набуває започаткування андрагогічної підготовки фахівців для роботи з дорослою аудиторією та можливості творчого використання педагогічних ідей М. Ноулза в її організації. Такої підготовки, на нашу думку, потребує широке коло викладачів, які працюють з контингентом дорослих учнів в Україні.

Насамперед це – викладачі вищих навчальних закладів. Враховуючи специфіку сучасного етапу розвитку суспільства, коли все більша кількість дорослих у нашій державі повертаються до навчання на різних етапах свого життя, коли підвищення кваліфікації та отримання не лише однієї, а й другої та третьої вищої освіти стають звичним явищем, а середній вік студентів закладів вищої освіти, відповідно, зростає, вважаємо слушною думку О. Кукуєва, що організувати навчальний процес у студентській аудиторії ВНЗ слід так само, як із працюючими дорослими, тобто спираючись на андрагогічні принципи. А це означає, що викладач ВНЗ повинен бути андрагогом або мати андрагогічну підготовку [4].

Необхідність такої підготовки насамперед зумовлена зміною ролі студента вищого навчального закладу. Якщо раніше його задовольняло пасивне сприйняття інформації від викладача, то тепер він використовує різноманітні інформаційні ресурси і самостійно здійснює пошук необхідної інформації з метою задоволення своїх освітніх потреб, тим самим виявляючи ініціативу у своєму навчанні. Студент сучасного українського ВНЗ стає рівноправним суб'єктом навчального процесу, який сам навчає себе під керівництвом та контролем викладача, а заклад лише створює належні умови для ефективного навчання.

Необхідно також звернути увагу на те, що в умовах більш широкого використання інформаційних технологій значно зростає частка самостійної роботи студентів, яка є не менш важливою складовою процесу навчання, ніж аудиторна форма занять. Цей фактор також зумовлює зміну ролі викладача, який перестає бути джерелом інформації і перетворюється на помічника, фасилітатора в процесі самостійного навчання та особистісного розвитку студента [4]. Саме такою бачив роль викладача в суспільстві змін М. Ноулз, і саме його андрагогічні ідеї, на нашу думку, сприятимуть усвідомленню вітчизняними викладачами необхідності переходу від традиційних підходів у навчанні до побудови демократичних, партнерських стосунків зі студентами, а також сприятиме вирішенню певних проблем у навчанні самих викладачів.

З огляду на серйозність цих проблем, Є. Григор'єва називає фахівців із педагогічною освітою особливою категорією дорослих учнів. Робота з цим контингентом дорослих, за її словами, має свою специфіку, пов'язану з тим, що в ролі учнів вони нерідко не вміють сконцентруватися, не можуть сприймати точку зору вченого, мають звичку говорити та повчати, швидко розчаровуються в

заняттях, якщо їхні сподівання не виправдовуються, характеризуються особистою та службовою амбіційністю, схильні критично порівнювати свій досвід із запропонованим навчальним матеріалом, бояться критики на свою адресу тощо [1].

Категорія дорослих учнів із педагогічною освітою, а особливо викладачів вищих навчальних закладів, є найменш вивченою. З одного боку, для них характерні всі ті особливості, що й для інших дорослих учнів. З іншого – вони представляють педагогічну еліту, маючи кандидатські й докторські вчені ступені та працюючи зі студентами, тобто майбутньою професійною елітою держави. Проте інтереси, освітні потреби та освітні можливості викладачів ВНЗ вивчені недостатньо. Нерідко їм апріорі приписують риси, які вони мусять мати, але не обов'язково мають насправді [4].

Отже, існує серйозна проблема щодо відповідності викладачів вищих навчальних закладів вимогам часу. Ми цілком приєднуємося до думки О. Кукуєва про те, що сьогодні саме контингент фахівців з педагогічною освітою насамперед потребує андрагогічної підготовки, побудованої на основі особистісноорієнтованої освітньої парадигми, оскільки від рівня його готовності до андрагогічної освітньої діяльності залежить якість підготовки студентів – майбутніх фахівців [4].

У цьому контексті втілення ідей М. Ноулза у вітчизняну практику вищої освіти сприятиме не лише оптимізації процесу навчання студентів, а й підвищенню професійного рівня педагогів. На цей аспект звертає увагу Сергій Змєйов, стверджуючи, що організація процесу навчання на основі андрагогічних принципів має позитивний вплив на розвиток викладача, який у процесі спільної зі студентами діяльності з організації та здійснення навчання отримує величезні можливості для ефективної реалізації своїх умінь, знань, навичок та особистісних якостей з метою досягнення більш вагомих результатів у своїй професійній діяльності [3, с. 179 – 180].

У наш час, коли відбувається переосмислення методологічних основ освіти дорослих та вищої освіти в нашій країні, особливої актуальності набувають ідеї М. Ноулза про те, що педагог для дорослих мусить мати спеціальну підготовку, а саме: знання, вміння та навички, необхідні для здійснення освітньої діяльності з дорослими учнями з урахуванням їхніх вікових особливостей, освітніх потреб та мети. У контексті ідей М. Ноулза важливо, щоб викладач у системі вищої освіти усвідомлював, що його основною функцією в сучасних умовах є спільна з дорослими учнями діяльність з організації та реалізації процесу навчання, яка полягає в колективній діагностиці навчальних потреб учнів, плануванні, реалізації та оцінюванні процесу навчання дорослих людей.

Спеціальні андрагогічні знання, навички та вміння, які мусить мати будь-який сучасний фахівець-андрагог, у тому числі й в Україні, – це сукупність знань про дорослу людину як учня, зокрема, як зазначав М. Ноулз, про її освітні потреби, інтереси, мотивацію, можливості, здібності, критеріальні особливості, а також спеціальні методи, прийоми та форми роботи, які забезпечують якнайповніше залучення учнів до роботи на всіх етапах процесу навчання, розвивають в учнів почуття солідарності, колективізму, спільної відповідальності та взаємодопомоги.

Розвиваючи ідеї М. Ноулза, окреслимо ряд завдань, що постають перед педагогами для дорослих на сучасному етапі, а саме: (1) враховувати в навчальних програмах інтереси та потреби дорослих учнів, створювати умови для індивідуалізації навчання; (2) виявляти та стимулювати їхнє прагнення до навчання та саморозвитку; (3) забезпечувати сприятливі для навчання фізичні умови та психологічний клімат; (4) активно використовувати в навчанні їхній попередній життєвий досвід; (5) враховувати в процесі навчання часовий фактор як чинник успішного навчання.

На необхідності використання попереднього досвіду дорослих учнів та врахування фактору часу наголошує також Ганна Мітіна. Поділяючи думку М. Ноулза про те, що досвід є багатим джерелом навчання і має потужний позитивний вплив на його результати, дослідниця слушно зауважує, що навчання завжди повинно починатися з активізації минулого досвіду в новій ситуації. Крім того учні повинні бачити перспективи застосування досвіду, набутого в процесі навчання, у своєму майбутньому житті [6].

Г. Мітіна також слушно звертає увагу на необхідність врахування фактору часу, який, за М. Ноулзом, має суттєвий вплив на навчання дорослих, адже вони, на відміну від дітей, прагнуть до негайного застосування знань для вирішення своїх нагальних проблем [6]. У цьому контексті наголосимо на важливості переходу від предметної до проблемної спрямованості навчання дорослих у нашій країні.

Ідеї М. Ноулза також лягли в основу визначених С. Змейовим основних умінь сучасного викладача-андрагога: (1) визначення освітніх потреб учнів; (2) виявлення рівня підготовки учнів; (3) виявлення обсягу та характеру життєвого досвіду учнів і можливості його використання в процесі навчання; (4) використання різноманітних методик та засобів психолого-андрагогічної підготовки; (5) визначення мети навчання конкретних учнів; (6) визначення стратегії навчання; (7) відбір та структурування змісту навчання; (8) відбір джерел, засобів, форм та методів навчання; (9) розробка навчальних планів, програм або контрактів; (10) створення комфортних фізичних і психологічних умов навчання; (11) забезпечення навчального процесу необхідними навчально-методичними джерелами та засобами навчання; (12) організація спільної діяльності всіх учасників процесу навчання та ін. [3, с. 198 – 199].

Підкреслимо також важливість застосування у практиці вищої освіти в Україні обґрунтованого М. Ноулзом самоспрямованого навчання дорослої людини. Як стверджує Олена Огієнко, самоспрямоване навчання посідає провідне місце в навчанні дорослої людини, оскільки воно формує найважливіше на сьогодні вміння – вміння навчатися, яке є необхідною умовою виживання в сучасному суспільстві змін [7].

Особливе значення для фахівців-андрагогів у нашій країні має опановування спеціальних інтерактивних методів навчання дорослих, які, за словами Світлани Сисоєвої, найбільш ефективно забезпечують комунікаційні зв'язки того, хто навчає, з тим, хто навчається, сприяють утвердженню партнерських відносин та врахуванню професійного і життєвого досвіду обох суб'єктів педагогічної взаємодії [8, с. 9]. У цьому контексті важливим джерелом для них, на нашу думку, є Ноулзова модель інтерактивного навчання, зокрема такі запропоновані вченим методи, як метод групової дискусії (group discussion), кейс-метод, або метод аналізу ситуацій (case method), методи проблемного навчання, ігрові методи: ділові ігри (simulation exercises) та рольові ігри (role playing), метод проектів (projects) та ін.

Крім методів навчання, андрагог, безперечно, повинен мати в своєму арсеналі певні форми роботи з дорослими учнями. На нашу думку, першочергове значення для вітчизняних фахівців має вміння застосовувати групову форму роботи, яку М. Ноулз вважав основною і найбільш оптимальною для навчання дорослих. Підтвердження цієї точки зору знаходимо у Ю. Кулюткіна, який виокремлює чотири типи групових форм роботи з дорослими, а саме:

- групові дискусії (наприклад, обговорення, диспути з досліджуваної проблеми), спрямовані на аналіз проблемної ситуації;
- форми, що базуються на поєднанні дискусії з грою (наприклад, мозковий штурм) з метою розробки проектів рішення;
- тренінгові форми (наприклад, психотренінг);

- рольові ігри (наприклад, ділові) з метою відтворення процесу прийняття колективних рішень [5, с. 29].

Необхідність застосування адекватних технологій, форм та методів навчання дорослих, як слушно стверджує О. Огієнко, вимагає розпочати ґрунтовну підготовку андрагогічного персоналу, яка має стати важливою складовою української педагогічної освіти [7]. Для цього, на нашу думку, у класифікатор напрямів та спеціальностей вищої професійної освіти необхідно внести спеціальність «Андрагогіка». Важливо, щоб дисципліни цієї спеціальності розкривали сутність основних понять теорії навчання дорослих, а також знайомили з історією розвитку андрагогічних концепцій, психологічними особливостями навчання дорослих та їхніми функціональними можливостями, принципами навчання дорослих, педагогічною та андрагогічною моделями навчання, технологією навчання дорослих, особливостями дистанційного навчання як специфічної форми організації навчання дорослих.

Ми вважаємо, що для підвищення ефективності функціонування системи освіти дорослих в Україні освітнім закладам вищої та додаткової професійної освіти у нашій державі необхідно створити умови для всебічної та фундаментальної підготовки фахівців-андрагогів. У цьому контексті вважаємо слушною думку О. Огієнко, яка стверджує, що особливо актуальним є створення кафедр андрагогіки та андрагогічної творчості, які сприятимуть фундаментальній підготовці андрагогів та розвитку наукових досліджень у цій галузі [7]. У педагогічних закладах, на нашу думку, доцільно створити такі кафедри на кожному факультеті.

Андрагогіка мусить входити до складу основних дисциплін у програмах підвищення кваліфікації та перепідготовки фахівців різного профілю. Особливо актуальним є вивчення цієї дисципліни для працівників освіти. На нашу думку, на особливу увагу заслуговує ідея О. Огієнко щодо можливості надання кваліфікації «андрагог» не лише після закінчення університету чи інституту, а й після закінчення навчальних курсів різної тривалості людям з педагогічною освітою [7].

Безперечно, крім запропонованих вище, існують також і інші способи організації андрагогічної підготовки фахівців для системи освіти дорослих у нашій країні. Але за будь-якого способу організації зміст андрагогічної підготовки, з нашого погляду, повинен будуватися на основі ідей М. Ноулза, видатного теоретика та блискучого практика, чий особливий внесок у розвиток галузі освіти дорослих визнаний в усьому світі.

Висновки. Таким чином, проведене дослідження дозволяє зробити висновки про те, що:

- важливого значення набуває започаткування андрагогічної підготовки фахівців для роботи з дорослою аудиторією та можливості творчого використання педагогічних ідей М. Ноулза в її організації;

- в сучасних умовах навчальний процес у студентській аудиторії ВНЗ слід організовувати так само, як із працюючими дорослими, тобто спираючись на андрагогічні принципи, тому викладач ВНЗ повинен мати андрагогічну підготовку;

- сучасний фахівець-андрагог мусить мати знання про дорослу людину як учня, зокрема, про її освітні потреби, інтереси, мотивацію, можливості, здібності, критеріальні особливості, а також спеціальні методи, прийоми та форми роботи, які забезпечують якнайповніше залучення учнів до роботи на всіх етапах процесу навчання. Це вимагає запровадження ґрунтовної підготовки андрагогічного персоналу на основі ідей М. Ноулза, яка має стати важливою складовою української педагогічної освіти.

Проведене дослідження не вичерпує зазначеної проблеми. Особливо перспективним може бути вивчення американського досвіду підготовки педагогічного персоналу для сфери корпоративної освіти.

Список використаних джерел

1. Григорьева Е. А. Андрагогическое позиционирование профессионального развития педагога / Е. А. Григорьева // Сибирский учитель. — 2007. — № 6. — С. 25—27.
2. Громкова М. Т. Андрагогика: теория и практика образования взрослых: Учебное пособие для системы дополнительного профессионального образования; учебное пособие для студентов вузов / Майя Тимофеевна Громкова. — М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2005. — 495 с.
3. Змеёв С. И. Андрагогика: основы теории, истории и технологии обучения взрослых / Сергей Иванович Змеёв. — М: ПЕР СЭ, 2007. — 272 с.
4. Кукуев А. И. Андрагогический подход в педагогике: Монография / Александр Иванович Кукуев. — Ростов-на-Дону : ИПО ПИ ЮФУ, 2010. — 328 с.
5. Кулюткин Ю. Н. Диалог в образовании взрослых / Ю. Н. Кулюткин // Новые знания: Журнал по проблемам образования взрослых. — 1999. — № 4. — С. 28—30.
6. Митина А. М. Дополнительное образование взрослых за рубежом: Концептуальное становление и развитие / Анна Мееровна Митина. — М. : Наука, 2005. — 303 с.
7. Ogienko O. The American experience of preparation of adult educators /O. Ogienko, N. Terokhina // Euro-American Scientific Cooperation: International Scientific Journal. —2014. — V. 7. — P. 51–54.
8. Сисоева С. О. Інтерактивні технології навчання дорослих: навчально-методичний посібник / Світлана Олександрівна Сисоева. — К.: ВД «ЕКМО», 2011. — 320 с.

Стаття надійшла до редакції 04.02.2017 р.

ЛИТОВЧЕНКО И.

Национальный технический университет Украины «Киевский политехнический институт имени Игоря Сикорского»,

АНДРАГОГИЧЕСКАЯ ПОДГОТОВКА ПЕДАГОГИЧЕСКОГО ПЕРСОНАЛА К ОБУЧЕНИЮ ВЗРОСЛЫХ: АМЕРИКАНСКИЙ ОПЫТ ДЛЯ УКРАИНЫ

В статье проанализированы возможности использования инновационных идей американского опыта подготовки педагогического персонала к обучению взрослых; акцентируется внимание на педагогических идеях американского андрагога М. Ноулза относительно андрагогической подготовки педагогов для взрослых.

Ключевые слова: андрагогическая подготовка, фасилитатор, андрагог, М. Ноулз, технологии обучения взрослых, взрослый обучающийся.

LYTOVCHENKO I.

National Technical University of Ukraine “Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”,

ANDRAGOGICAL TRAINING OF ADULT EDUCATORS: AMERICAN EXPERIENCE FOR UKRAINE

At the end of the 20th – beginning of the 21st century, a number of important steps were made in Ukraine for the development of adult education as an important and promising field of education. Particularly significant in this process were scientific researches that prove the effectiveness of using the andragogical approach in adult and higher education in our country. In recent decades, when the integration and internationalization have become the cornerstone of all transformations in education, it is especially important for the modernization of adult education in Ukraine to initiate andragogical training of adult educators and use progressive pedagogical ideas of M. Knowles in its organization. The implementation M. Knowles' ideas in the national practice of adult and higher

education will not only optimize the learning process, but also improve the professional level of teachers, give them opportunities for the effective implementation of their knowledge, skills, and personal qualities and thus achieve more significant results in their professional development. Today the adult educator should have knowledge of adults as learners, particularly, their learning needs, interests, motivation, abilities, characteristic features, as also special methods and techniques that provide the most active involvement of learners at all stages of the learning process. All this requires the introduction of comprehensive preparation of teaching personnel for adult education based on the American experience and, particularly, M. Knowles' ideas of andragogical training of adult educators.

Key words: *andragogical training, facilitator, adult educator, M. Knowles, adult learning techniques, adult learner*